

Ivan Lajić

STANOVNIŠTVO DALMATINSKIH OTOKA. Povijesne i suvremene značajke depopulacije

Zagreb: Consilium i Institut za migracije i narodnosti Sveučilišta u Zagrebu, 1992. 329 str.

Knjiga je autorova doktorska disertacija priređena za tisak. Rad je podijeljen u devet poglavlja (na početku knjige autorov je predgovor, a na kraju kratki životopis s fotografijom). Recenzenti su Alica Wertheimer-Baletić, Mladen Ante Friganović i Božo Marendić. Akademski slikar Izvor Oreb autor je dobro odabrane slike na omotu.

U prvom, uvodnom poglavlju (7-16. str.) autor utvrđuje svoj predmet istraživanja i njegove specifičnosti - prostornu odrednicu, otočne skupine i periodizaciju predmeta istraživanja, zatim definira zadaće i metode istraživanja, te daje pregled važnijih znanstvenih radova koji se odnose na tu tematiku.

I drugo poglavlje (Stanovništvo i društveno-gospodarski razvoj, str. 17-38) ima, zapravo, uvodni karakter. U njemu se određuje pojam stanovništvo, razjašnjava sveza društveno-gospodarskog i demografskog razvoja općenito, razmatra ta sprega na primjeru dalmatinskih otoka, te identificiraju čimbenici otočne depopulacije.

"Povijesne značajke naseljavanja dalmatinskih otoka i otočnih skupina" naslov je trećeg poglavlja (str. 39-86)

koje obuhvaća problematiku naseljavanja, stanovanja i migracija stanovništva od prapovijesti do sredine prošloga stoljeća (Ilire i grčku kolonizaciju, rimsko razdoblje na istočnoj obali Jadrana, dolazak i naseljavanje Hrvata, bizantski, mletački i drugi utjecaji na dalmatinskom otočkom području i bitne značajke političkih prilika i gospodarskih procesa na demografska kretanja do sredine prošloga stoljeća, tj. do vremena prvih sveobuhvatnijih popisa stanovništva od kojih je tek moguća nekakva demografska statistika).

Iako će se i četvrto poglavlje ovog rada baviti povijesnim aspektom demografskih procesa u razdoblju 1857-1948. (str. 87-110), zbog raspolaganja konkretnijom statističkom građom autor će u njemu biti i koncizniji i precizniji. Naime, prvi službeni popis stanovništva dalmatinskih otoka potječe iz 1857, a sljedeći sveobuhvatni popis napravljen je već 1869, pa iako je otočna popisna i demografska problematika i nakon toga veoma složena i dijelom upitna (zbog promjena u primijenjenim popisnim kriterijima i popisnom obuhvatu naselja, te njihovu zajedničkom ili odvojenom prikazivanju), autor se ipak mogao osloniti bilo na statističke podatke bilo na utemeljene procjene. Njegov istraživački napor i umješnost dali su evidentan rezultat.

Sve to dobro se vidi u petom poglavlju (str. 111-142) u kojem se rekapitulira utjecaj društveno-gospodarskih

čimbenika na ukupno kretanje stanovništva dalmatinskih otoka od prvih popisa do sredine našega stoljeća. Posebno se razmatraju gospodarski, ali i vojno-politički, kao i nespecifični pojedinačni uzroci iseljavanja s otoka, te utvrđuje kvantifikacija tih migracijskih tokova.

Ukupno kretanje stanovništva i privredni razvoj otoka nakon II. svjetskog rata (str. 143-224) sadržaj je (najopsežnijega) šestoga poglavlja. Precizniji popisni podaci, kao i mogućnost plodotvornije iskustvene evaluacije statističke i druge građe, omogućili su autoru utemeljenu raščlambu i periodizaciju promatrana razdoblja (1948-1953, 1953-1961, 1961-1971, 1971-1981. i 1981-1991) kako u pogledu društvenih čimbenika koji su utjecali na kretanje broja otočkoga stanovništva (nezadovoljavajući gospodarski razvoj dalmatinskih otoka, nerazvijena infrastruktura, nastavak propadanja poljodjelstva, neodgovarajuće mjere državne, gospodarske i socijalne politike, s jedne strane, te razvitak turizma kao čimbenik ublažavanja depopulacijskih procesa, s druge), tako i u utvrđivanju preciznijih trendova prirodnog i mehaničkog kretanja stanovništva na tom prostoru.

Strukturne značajke stanovništva, demografske i socijalno-gospodarske posljedice depopulacije sadržaj su sedmoga poglavlja (str. 225-258). U njemu se, između ostaloga, razmatra dobna i spolna struktura otočkoga stanovništva nastala u razdoblju poslijeratne emigra-

cije i depopulacije, te promjene u broju i strukturi otočnih kućanstava i naselja, daje se njihova tipologizacija i kvantifikacija. Posljedice selektivna iseljavanja očitovale su se u spolnom i dobnom debalansu, jer su pretežito selili mladi muškarci, što se prirodno očitovalo i u stopi nataliteta, a onda i u broju i strukturi otočnih naselja.

Na temelju prethodno utvrđenih statističkih podataka i uočenih trendova u osmom se poglavlju izlažu demografske projekcije kretanja stanovništva dalmatinskih otoka i otočnih skupina (str. 259-266) do karaja stoljeća, da bi se u posljednjem, devetom, poglavlju (str. 267-234) kritički iznijeli prijedlozi nekih mjera moguće revitalizacije (jer smo došli u apsurdnu situaciju u kojoj su otoci postali društveni teret, umjesto da ih blagoslivljemo kao prirodni dar i razvojnu prednost).

Na kraju su knjige osnovni nalazi i zaključak (str. 235-300), sažetak na engleskom, literatura, popis tablica, karata, slika i grafikona, te prilozi.

Sadržaj i opseg rada vidljivi su već iz ovako škrta prikaza. Dodamo li tome da je tekst u poglavljima potkrijepljen s 40 tablica primarnih statističkih podataka ili projektiranih numeričkih vrijednosti i da je u prilogu još dodatnih 12 tablica, da u knjizi ima 11 grafikona, 15 karata i 13 slika, da se popis citirane literature i korištenih izvora rasprostrto na punih 7 stranica (71 knjiga ili studija, 66 citirana članka, 60 statističkih i osta-

lih izvora) neće nas začuditi tvrdnja recenzenta Friganovića o ovoj knjizi: "Nije nam poznat cjelovitiji rad o kretanju stanovništva dalmatinskih otoka i povezanosti toga kretanja s gospodarskim zbivanjima."

Ostala dva recenzenta nisu nimalo suzdržanija u opravdano pozitivnim prosudbama knjige, kao i truda i uspješnosti autora. (Izvaci iz recenzija, ili točnije, njihove opće ocjene, nalazimo na unutarnjim porubima knjižnih korica).

Najveći prigovor knjizi bi bio taj da ne sadrži ni predmetni ni autorski indeks (kazalo), bez kojih se ovakve vrijedne i ozbiljne knjige ne bi smjele ni zamisliti. No to je, na žalost, naša loša vrlo raširena praksa koju iz pukoga komoditeta nikako da napustimo.

Josip Anić

Elizabeth G. Ferris

BEYONDBORDERS. Refugees, Migrants and Human Rights in the Post-Cold War Era
Geneva: WCC Publications, 1993. 310 str.

Literatura akademski novog ali brzo rastućeg multidisciplinarnog područja izbjegličkih studija nedavno je obogaćena jednim iznimno sustavnim radom. Riječ je o knjizi Elizabeth G.

Ferris *Preko granica, Izbjeglice, migranti i ljudska prava u poslije hladnoratovskoj eri*, u izdanju Svjetskoga savjeta crkava. Nakladnik je poznata crkvena udruga i važan čimbenik među nevladinim organizacijama u svjetskom sustavu pomoći izbjeglicama. Autorica je od 1985. do 1991. bila istaknuta aktivistica u izbjegličkoj službi te udruge, zadužena za istraživanja i analizu izbjegličkih pitanja i ekumenske latinoameričke izbjegličke programe. Sada je direktorica istraživanja u *Institutu života i mira* u Uppsali u Švedskoj. Kratki predgovor knjizi napisao je Søren Jessen Petersen, direktor Izvršnog ureda i Ureda za vanjske odnose Visokog povjerenika Ujedinjenih naroda za izbjeglice (UNHCR).

Da bi objasnila pojavu i ulogu nevladinih organizacija, posebice crkvenih, u međunarodnom sustavu brige za izbjeglice, te ukazala na potrebu za njihovim novim zadaćama u sklopu aktualne krize svjetskog izbjegličkog sustava, E. Ferris prvo otvara temeljna pitanja prisilnih migracija (*forced migration*) ljudi, a zatim analizira tekuće izbjegličke pokrete u širem političkom i ekonomskom kontekstu. Taj obuhvatan i temeljit istraživački zahvat proizlazi iz uvjerenja da su izbjeglički pokreti i pitanja vezana uz izbjeglištvo jedan od ključnih prijevora suvremenoga svijeta. Štoviše, "gotovo svi politički i ekonomski trendovi čini se da ukazuju na rast prisilnih migracija u godinama koje dolaze, prije nego na njihovo slabljenje"